

نشریه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، سال هفتم، شماره بیست و چهارم، بهار ۱۳۹۵
دریافت: ۱۳۹۳/۱۲/۲۵ - پذیرش: ۱۳۹۴/۱۱/۲۲
صص ۱۵۶-۱۴۳

بررسی سرمایه اجتماعی در محلات مختلف شهر داراب (استان فارس)

خدارحم پزی، دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه گلستان، گرگان، ایران
فاطمه حیدری، دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه زابل، زابل، ایران*

چکیده

علی‌رغم عمر اندک مقوله سرمایه اجتماعی، این متغیر از مباحث اجتماعی مهمی است که در میزان توسعه‌یافتگی مناطق و کشورها نقش بزرگی ایفا می‌کند و در حوزه‌های گوناگون علوم اجتماعی، اقتصاد و اخیراً علوم سیاسی مطرح شده است. اهمیتش آن قدر زیاد است که از زوایای گوناگون روند رشد و توسعه یک جامعه را تحت تأثیر قرار می‌دهد. در واقع سرمایه اجتماعی به عنوان یکی از برترین سرمایه‌های یک جامعه به شمار می‌رود که از محیطی به محیط دیگر متفاوت است. هدف از این مقاله حاضر بررسی میزان سرمایه اجتماعی در محلات مختلف شهر داراب در استان فارس است. روش تحقیق مقاله حاضر از نظر ماهیت از نوع توصیفی-تحلیلی و مبتنی بر مطالعات اسنادی و میدانی است که در این راستا بر اساس فرمول کوکران ۱۸۰ پرسشنامه تهیه شده در ۸ محله از کل محلات شهر داراب که به صورت نمونه انتخاب گردیدند تکمیل شده و برای به دست آوردن ضریب اعتبار پرسشنامه از ضریب آلفای کرونباخ ۰/۷۵، حاکی از پایایی قابل قبولی را بیان می‌دارد و همچنین برای رتبه‌بندی میزان سرمایه اجتماعی در محلات مختلف از مدل تصمیم‌گیری Topsis استفاده گردیده است. نتایج تحقیق مؤید آن است که میزان سرمایه اجتماعی در محلات مورد مطالعه بالاترین میزان سطح برخورداری با توجه به شاخص‌های در نظر گرفته، از آن محله شهرک الزهرا با ضریب اولویت ۸۲ و محله تاج آباد با ضریب اولویت ۱۲. پایین‌ترین سطح برخورداری تعلق دارد. همین‌طور هر یک از این شاخص‌ها را در محلات مورد مطالعه مقایسه و بیشترین و کمترین میزان آن‌ها را بر روی نمودار نشان داده شده است. با توجه به نتایج به دست آمده باید به تقویت مشوق‌هایی برای افزایش سرمایه اجتماعی در محلات اولویت‌دار پرداخت. **واژه‌های کلیدی:** سرمایه‌ی اجتماعی، محلات شهر داراب، مشارکت اجتماعی، اعتماد، آگاهی عمومی، رفاه اجتماعی

۱- مقدمه

۱-۱ طرح مسأله

امروزه سرمایه اجتماعی از مفاهیم نوینی است که در توسعه مدیریت شهری نقش مؤثری دارد. این پدیده اجتماعی به مجموعه‌ای از هنجارهای موجود در جامعه که نوعی نظم اجتماعی، اعتماد و اطمینان را برای افراد از طریق ارتباط متقابل ایجاد می‌کند، منجر به توسعه فرهنگی جامعه می‌گردد. سرمایه‌های اجتماعی دارائی‌های غیر ملموس است که بیشتر از همه در زندگی روزانه مردم مهم تلقی می‌شود (گزارش تحقیقی کمیون بهره‌وری استرالیا، ۱۳۸۷: ۱۰). سرمایه اجتماعی، فرآیندهای اجتماعی هستند که با تسهیل کنش اعضای خود، منافعشان را ارتقاء می‌دهند. با این نظرات ابراز شده می‌توان سرمایه اجتماعی را مجموعه‌ای از شبکه‌ها، هنجارها، ارزش‌ها و ادراکی دانست که همکاری گروه‌ها را در جهت کسب منافع متقابل تسهیل می‌کند و این نوع از سرمایه را معمولاً با نرخ مشارکت افراد در زندگی جمعی و وجود عامل اعتماد در بین آنان بیان می‌کنند (اوتنق و غفاری، ۱۳۸۴: ۱۹۹). آنچه در این بین تأمل برانگیز است، روابط انسان‌ها در ابعاد کمی و کیفی آن است. گسست در ساختار فضایی محلات و از بین رفتن هویت کالبدی آن‌ها، سبب از بین رفتن ساختار اجتماعی پیوسته میان ساکنان و کاهش ارتباطات چهره به چهره و رودررو گشته و باعث جایگزینی روابط ثانوی به جای روابط گرم و صمیمی افراد شده است، به گونه‌ای که روابط افراد در قالب رسمی، کاری و اداری تعریف می‌شود، که این خود بر مشکلات موجود دامن زده است. در مقیاس

محل‌های سرمایه‌های اجتماعی شامل منابعی در اجتماعات محله است که از طریق حضور بالایی از اعتماد، عمل و کنش متقابل، هنجارهای مشترک رفتاری، تعهدات و التزامات و تعلقات مشترک، شبکه‌های رسمی و غیر رسمی و کانال‌های مؤثر اطلاعات به وجود می‌آید. این سرمایه ممکن است به وسیله افراد و گروه‌ها به منظور تسهیل در خدمات‌رسانی به اجتماع مورد استفاده قرار گیرد (Key، ۲۰۰۵: ۱۶۲). توجه به نقش سرمایه اجتماعی در روابط بین افراد و گروه‌ها در اجتماع و نتایج سودمند آن مانند: همکاری در نیل به منفعت عمومی، تسهیل کنش جمعی، ایجاد مشارکت و اعتماد در بین افراد جامعه که کارآیی آن‌ها را افزایش داده و اختلافات آن‌ها را می‌کاهد، این مفهوم را در مرتبه اول توجه سیاستگذاران اجتماع، دولت و برنامه‌های توسعه قرار داده است (شجاعی باغینی، ۱۳۷۸: ۳۸۷). در این مقاله ضمن بررسی سرمایه‌های اجتماعی و به کارگیری ابعاد مختلف سرمایه اجتماعی با استفاده از تکنیک تاپسیس به ارزیابی سطوح برخورداری محلات شهر داراب به صورت موردی می‌پردازد و در نهایت راهکارهایی برای بالا بردن میزان سرمایه اجتماعی و تقویت آن در بین افراد محله، می‌تواند راه‌حل مناسبی برای حل مشکلات محله و در نتیجه تداوم محله‌ها گردد.

۱-۲ اهمیت و ضرورت

سرمایه اجتماعی، بازگشت دوباره‌ی اخلاق به جامعه است. مضامینی مانند اعتماد، مشارکت، همکاری و پیوند اجتماعی، همه بیانگر توجه دوباره به اخلاق در جامعه است. با ایجاد ارتباط با همدیگر و تلاش برای

حفظ و تداوم آن، مردم می‌توانند با یکدیگر کار کرده و به اهدافی دست یابند که اگر به تنهایی کار می‌کردند یا موفق نمی‌شدند و یا به سختی به موفقیت می‌رسیدند. بدین معنی که هر چه مردم بیشتری را بشناسیم و با آنان در بینش و نگاه مشترک باشیم، در سرمایه‌ی اجتماعی ثروتمندتر هستیم (فیلد، ۱۳۸۵: ۱). بنابراین با توجه به اهمیت این موضوع، توجه به مفهوم سرمایه اجتماعی و بررسی آن در محلات مختلف؛ روش و راهکار مناسبی است تا برنامه‌ریزان و مدیران شهری بتوانند مسائل محلی را مورد بازاندیشی قرار داده و تصمیم‌های مؤثرتری برای برنامه‌ریزی آبادانی بیشتر محلات شهری گرفته شود.

۱-۳ پیشینه پژوهش

سرمایه اجتماعی نخستین بار، توسط شخصی به نام هنیفان در سال ۱۹۲۰، به کار برده شد (بهزاد، ۱۳۸۱، ۶۴) اما اولین استفاده رسمی از مفهوم سرمایه اجتماعی در گزارش "مسکن و سرمایه اجتماعی" کمیته سلطنتی اقتصاد کانادا در ۱۹۵۷ انجام گرفته است (غلامپور، ۱۳۸۸، ۹۵). ربانی خوراسگانی و همکاران (۱۳۸۹) در مقاله‌ای تحت عنوان بررسی سرمایه اجتماعی و عوامل مؤثر بر شکل‌گیری آن در سطح محله "پرداخته‌اند و به این نتیجه رسیده‌اند که میانگین سرمایه اجتماعی افراد در سطح محله کمی از حد متوسط پایین‌تر بوده است. اکبری در تحقیقی تحت عنوان سرمایه اجتماعی و حکمروایی شهری دیدگاه‌های نظری حاکم بر حکمروایی شهری را تشریح می‌کند و اعتقاد دارد که سرمایه اجتماعی عامل قوام و تداوم حکمرانی است و تحقق حکمرانی را منوط به شکل‌گیری یک مجموعه روابط رسمی و ساختارهایی از قبیل قانون‌مداری، چارچوب‌های

حقوقی مدون و مشخص، تعریف و تعیین حدود رژیم‌های سیاسی، تعیین سطوح تمرکززدایی و فراهم نمودن زمینه مشارکت‌های همگانی در امور تصمیم‌گیری راجع به خط و مشی‌ها می‌داند (اکبری، ۱۳۸۹: ۱۳۶). پاراگال و همکاران، در تحقیقی در شهر راکای بنگلادش با طرح این سؤال که آیا سرمایه‌ی اجتماعی قادر به افزایش مشارکت شهروندان در مدیریت پسماندهاست به سنجش رابطه‌ی این دو متغیر پرداخته‌اند و به این نتیجه رسیده‌اند که تقویت سرمایه اجتماعی به بهبود مدیریت پسماندها کمک نموده است (فیروزآبادی به نقل از گروتارت و بارسلز، ۲۰۰۲: ۲۱۲-۱۸۸). فوکویاما نیز در سال ۱۹۹۹، رابطه‌ی سرمایه اجتماعی و جامعه‌ی مدنی را بررسی می‌کند. او در مقاله‌ی خود به گسترش سرمایه اجتماعی از طریق شعاع اعتماد و شبکه‌های اعتماد می‌پردازد. فوکویاما می‌گوید: یکی از بزرگترین کاستی‌های سرمایه اجتماعی فقدان اتفاق نظر در سنجش و اندازه‌گیری آن است. وی در مبحث راهکارهای افزایش سرمایه اجتماعی به نقش دولت‌ها، مذهب و جهانی‌سازی تأکید زیادی دارد. بولن در سال (۱۹۹۹)، در ولز جنوبی تحقیقی انجام داده است و طی آن سرمایه اجتماعی را خمیرمایه‌ی اصلی توسعه محله‌ای عنوان کرده است (Bullen & onyx، ۱۹۹۹: ۹۷). جیمز کلمن سرمایه اجتماعی را مجموعه‌ای از منابع تعریف می‌کند که در گروه وجود دارد (همچون خانواده یا سازمان اجتماعی) و شکل‌گیری اعضا را تسهیل می‌کند (McLean and McMillan, 2009). گلایزر لایبسون و ساکردوت (۲۰۰۰: ۲۰۰۰) به نقل از گلایزر، (۲۰۰۱: ۱۲)، در مطالعات خود به این نتیجه رسیده‌اند که بین تحرک و جابجایی محل اقامت و

۴-۱ فرضیه و سؤال تحقیق

سؤال: توزیع فضایی سرمایه اجتماعی در محله‌های مختلف شهر داراب به صورت یکسان پراکنده شده است؟

فرضیه: به نظر می‌رسد توزیع فضایی سرمایه اجتماعی در محله‌های مختلف شهر داراب به صورت یکسان پراکنده نشده است.

۱-۵ روش تحقیق

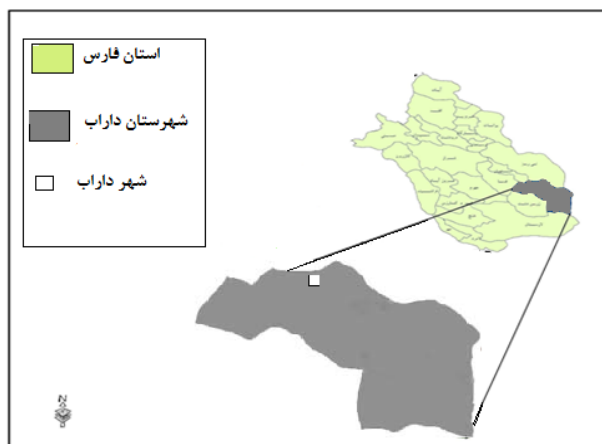
روش تحقیق توصیفی-تحلیلی است که با استفاده از منابع کتابخانه‌ای، مقالات، مجلات و پایان‌نامه‌ها و همچنین داده‌های عمده در ارتباط با موضوع تحقیق در قالب پرسشنامه از طریق توزیع در ۸ محله شهر داراب شامل (محله شهرک الزهرا، محله بازار، محله تاج آباد، محله قلعه پایین، محله تنگ کتویه، محله لردویه، محله ریگ آباد، محله باغ بنفش) به لحاظ مطالعه در شاخص‌های سرمایه اجتماعی (اعتماد، مشارکت، همیاری اجتماعی، آگاهی عمومی) بدست آمده است که این متغیرها با توجه به نظر پاسخ‌دهندگان امتیازبندی شده است. این محله‌ها با توجه به معیارهای جمعیتی به صورت تصادفی انتخاب شدند. جامعه آماری تحقیق شامل تمام افرادی در سنین بالای ۲۵ سال در شهر داراب است و تعداد ۱۸۰ عدد پرسشنامه در میان ساکنین شهر داراب به صورت تصادفی در محلات نامبرده توزیع گردید و از نرم‌افزار اکسل برای تحلیل اطلاعات کمک گرفته شده است.

۶-۱ شاخص‌ها و گویه‌ها

اصلی‌ترین متغیر، سرمایه اجتماعی بوده که تعاریف متعددی از آن در منابع نظری ارائه گردید.

عضویت سازمانی رابطه منفی وجود دارد. افرادی که محل اقامت خود را عوض می‌کنند سرمایه اجتماعی خود را از دست می‌دهند و کمتر علاقه‌مند به سرمایه‌گذاری بر روی آن هستند از طرف دیگر طول مدت اقامت در یک جامعه تا حد زیادی بر سرمایه اجتماعی تأثیرگذار است. هیلر و فرانز، (۲۰۰۴)، در مطالعه خود نشان داده‌اند که رایانه منبع نوینی در توسعه سرمایه اجتماعی بوده است. همچنین کشف کرده‌اند که ارتباطات از راه رایانه با شبکه‌های اجتماعی میان مهاجران مرتبط است. اردشیری و همکاران (۱۳۹۲)، در تحقیقی به بررسی نقش و جایگاه ساختار کالبدی محله‌های شهری بر شکل‌گیری سرمایه اجتماعی پرداختند و با بررسی نظریه‌های مرتبط با مفهوم سرمایه اجتماعی و بهره‌گیری از جستارها و تحقیقات موجود، راهبردهایی در این زمینه ارائه داده است. زیاری و همکاران (۱۳۹۳)، در پژوهشی با عنوان برآورد و سطح‌بندی توسعه محله‌ای با تأکید بر مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی (مطالعه موردی: محلات شهر ابرکوه) محلات شهر ابرکوه را با توجه به مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی رتبه‌بندی نمودند. زنگنه و همکاران (۱۳۹۳)، در مقاله‌ی تأثیر تعلق مکانی و سرمایه اجتماعی بر بهسازی مشارکتی محلات قدیمی، نمونه موردی محله سرده سبزوار به این نتیجه رسیدند که سطح سرمایه اجتماعی در محله مورد مطالعه بالاتر از حد متوسط است. همچنین اعتماد اجتماعی به مدیریت شهری یکی از مهمترین جنبه‌های سرمایه اجتماعی است.

آبرفت‌های پایکوهی به گونه‌ای استقرار پیدا کرده که از طرف شمال به وسیله کوه کتویه، از طرف جنوب به وسیله کوه‌های پهنای و قدمگاه و از طرف شرق به وسیله کوه‌های برفدان احاطه شده است (طرح جامع شهر داراب، ۱۳۹۱) که موقعیت شهرستان داراب در نقشه تقسیمات کشوری در شکل زیر آمده است:

شکل ۱- موقعیت استان فارس و شهرستان داراب در نقشه تقسیمات سیاسی

غیرمادی را تسهیل نماید (پکستن، ۲۰۰۲: ۲۵۶). سرمایه اجتماعی به شعار روز علوم سیاسی، جامعه‌شناسی و اقتصاد تبدیل شده است.

سرمایه اجتماعی مفهومی است که عمر آن به قرن هجدهم و قبل از آن می‌رسد و اخیراً در مباحث مربوط به جامعه‌ی مدنی دوباره مطرح شده است (Kilby، ۲۰۰۲). سرمایه اجتماعی در آغاز یک دسته فرآیندهایی است که منجر به تولید برون، بودهایی می‌شود که حاصل کنش‌های اجتماعی است؛ بنابراین سرمایه اجتماعی یک دسته کنش‌های اجتماعی است و شامل آن دست‌هایی است که یا خود بادوام هستند یا روی آن‌هایی که بادوام هستند اثر می‌گذارد (Collier، ۱۹۸۸: ۶). ولکوک بر

علاوه بر این در مبحث ابعاد و مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی شاخص‌ها و گویه‌ها تعریف و معرفی و با تکمیل پرسشنامه کار تحقیقی انجام گردید.

۷-۱- موقعیت محدوده مورد مطالعه

شهر داراب در جنوب شرقی استان فارس در شهرستانی به همین نام، بر روی مفروشی از

۲- چارچوب نظری تحقیق

۱-۲ سرمایه اجتماعی

سرمایه اجتماعی درجه پیوند اجتماعی را که در اجتماع‌ها وجود دارد، نشان می‌دهد. این مفهوم به فرآیندهای بین مردمی اشاره می‌کند که شبکه‌ها، هنجارها و اعتماد اجتماعی را برقرار می‌کنند و هماهنگی^۱ و تعاون^۲ را برای منفعت متقابل تسهیل می‌کنند (مکلین و همکاران، ۲۰۰۳). سرمایه اجتماعی سرمایه سازمانی است که به واسطه آن مدیران شیوه‌های اعمال مدیریت خود را بسط می‌دهند (استیگیتز، ۲۰۰۰: ۶۰۲). از نظر پکستن منظور از سرمایه اجتماعی آن دسته از روابط اجتماعی است که می‌تواند تولید کالاهای مادی یا

1 coordination

2 -Co-operation

معاهدات اجتماعی است و ایجادکننده تعاون و همیاری است و فقط در این حالت است که در عین وجود تفاوت قادر به حل مشکلات و انجام تعهدات می‌شود. اعتماد اجتماعی برگرفته از عدالت بوده و امنیت اجتماعی زاینده آن است. آنتونی گیدنز، اعتماد و تأثیر آن بر فرآیند توسعه را زیربنا و زمینه‌ساز اصلی در جوامع مدرن می‌داند، هر جا که سطح اعتماد اجتماعی بالا باشد، همیاری و مشارکت مردم در عرصه‌های اجتماعی بیشتر و آسیب‌های اجتماعی کمتر است (اکبری، ۱۳۸۳: ۱۱). پاتنام معتقد است که اعتماد به عنوان یکی از اجزای سرمایه اجتماعی موجب تسهیل همکاری می‌شود و هر چه سطح اعتماد در جامعه بالاتر باشد، احتمال همکاری هم بیشتر خواهد بود و خود همکاری نیز اعتماد ایجاد می‌کند (پاتنام، ۱۳۸۰، ۲۹۲).

۲- مشارکت اجتماعی: مفهوم مشارکت معادل واژه انگلیسی participation است. با بررسی میزان عضویت افراد جامعه در تشکل‌های جامعه مدنی- در غالب انجمن‌ها، کانون‌ها و گروه‌هایی که روابط افراد در آنها با یکدیگر افقی بوده و روابط عمودی (یعنی رئیس و مرئوس یا ارباب و رعیت) در آن وجود ندارد می‌توان به سنجش سطح سرمایه اجتماعی در آن جوامع پرداخت (شیرخانی و واسعی‌زاده، ۱۳۸۹: ۲۱۹).

۳- آگاهی عمومی: امروزه دانایی و اطلاعات به عنوان سرمایه‌ای عظیم در تحولات اجتماعی نقش آفرین شده و روز به روز ابعاد گسترده‌ای را چه در سطح و چه در عمق پیدا می‌کند تا جایی که یکی از

مبنای نوع رابطه، سرمایه اجتماعی را به سه نوع تقسیم نموده است:

۱- سرمایه اجتماعی درون گروهی^۳: با پیوستگی قومی، مانند پیوستگی‌های میان اعضای خانواده یا میان اعضای یک گروه قومی شناخته می‌شود.

۲- سرمایه اجتماعی بین گروهی^۴: با پیوندهای ضعیف و کم عمق‌تر که پیوندهای بین گروهی را موجب می‌شود مانند همکاری‌های تجاری، دوستی با گروه‌های قومی مختلف شناخته می‌شود.

۳- سرمایه اجتماعی ارتباطی^۵: با پیوندهای بین افراد با منزلت‌های اجتماعی یا قدرت متفاوت مانند پیوند بین نخبه سیاسی و عامه مردم یا بین افراد با طبقات اجتماعی متفاوت شناخته می‌شود (ولکوک، ۱۹۹۸).

۲-۲ عناصر و مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی

سرمایه اجتماعی دارای ابعاد و مؤلفه‌های فراوانی است که متناسب با فرهنگ جامعه است؛ مؤلفه‌هایی چون اعتماد، مشارکت در نهادهای مدنی و مؤسسات خیریه، ارتباطات مناسب با دیگران، تعهد و مسئولیت، همکاری و روحیه کارگروهی و احساس هویت جمعی در این زمینه مدنظر است.

۱- اعتماد اجتماعی: اعتماد "باوری قوی به اعتبار، صداقت، و توان یک فرد، انتظاری مطمئن و اتکا به یک ادعا یا اظهار نظر، بدون آزمون کردن است" (Lyon, 2002: 664) و گفته می‌شود اعتماد اجتماعی، پایه و مایه سرمایه اجتماعی است (Newton, 2004, 5) لازمه شکل‌گیری پیوندها و

3 Bonding Social Capital

4 - Bridging Social Capital

5- Linking Social Capital

اقتصادی هدف تلقی نمی‌شود، بلکه این کشورها همگام با کشورهای توسعه‌یافته افزایش رفاه اجتماعی را هم یکی از هدف‌های اصلی و از معیارهای توسعه‌یافتگی در نظر می‌گیرند (موسی‌خانی، ۱۳۸۷).

۳- تحلیل یافته‌ها

۳-۱- مدل Topsis

این روش در سال ۱۹۸۱ توسط هوانگ و یون ارائه گردید. در ذیل این پژوهش برای اولویت‌بندی و نیز تشریح مدل نشان داده شده است. در این روش نیز m گزینه به وسیله‌ی n شاخص مورد ارزیابی قرار می‌گیرد و هر مسأله را می‌توان به عنوان یک سیستم هندسی شامل m نقطه در یک فضای n بعدی در نظر گرفت. این تکنیک بر این مفهوم بنا شده است، که گزینه انتخابی باید کمترین فاصله را با راه‌حل ایده‌آل مثبت (بهترین حالت ممکن، A_+) و بیشترین فاصله را با راه‌حل ایده‌آل منفی (بدترین حالت ممکن، A_-) داشته باشد بدین صورت:

۱- کمی کردن و بی‌مقیاس‌سازی ماتریس تصمیم (N): از بی‌مقیاس‌سازی نورم استفاده می‌شود.

عوامل مهم دستیابی جوامع به سرمایه اجتماعی آگاهی است (نصرت آبادی، ۱۳۸۶: ۴۱).

۴- همیاری اجتماعی: همیاری هنجاری است که فرد وادار می‌کند نفع خود را واگذار و در جهت منافع جمع عمل کند و به پشتوانه حمایت و همیاری اجتماعی از یکدیگر، موقعیت، افتخار و دیگر پاداش‌ها تقویت می‌شود. سرمایه اجتماعی که جامعه را می‌سازد. اعضای خانواده را به ایثار و چشم‌پوشی از نفع شخصی به خاطر نفع خانواده وامی‌دارد و بدین ترتیب باعث تقویت خانواده‌ها می‌شود. رشد و بالندگی جنبش‌های نوپای اجتماعی را به مدد گروه کوچکی از اعضای فداکار، درون‌نگر و اعضای که متقابلاً به یکدیگر پاداش می‌دهند تسهیل می‌کند و کلاً شخص را به سوی کار کردن برای خیر عمومی سوق می‌دهد (کلمن، ۱۳۷۷: ۴۵۷).

۵- رفاه اجتماعی: رفاه عبارت است از: قدرت خرید و توانایی در کسب تسهیلات و امکانات زندگی. اما به منظور آمی و محاسبه‌پذیر شدن، رفاه را مترادف با بهره‌مندی یا مطلوبیت در نظر می‌گیرند (فیتزپتریک، ۱۳۸۱). در کشورهای توسعه‌یافته یکی از هدف‌های مهم سیاستگذاران اقتصادی ارتقای کیفیت زندگی و سطح رفاه اجتماعی در جامعه است. در کشورهای در حال توسعه نیز فقط رشد

جدول ۱- ماتریس کمی شده و تصمیم‌گیری

محدوده‌ها متغیرها	محله تنگ کتویه	محله تاج آباد	محله ریگ آباد	محله بازار	محله قلعه پایین	محله باغ بنفش	محله لردویه	محله شهرک الزهرا
مشارکت اجتماعی	۷	۲	۱	۵	۳	۵	۷	۹
اعتماد	۵	۳	۹	۸	۵	۷	۹	۹
آگاهی عمومی	۹	۴	۴	۷	۵	۹	۳	۷
رفاه اجتماعی	۷	۳	۵	۹	۳	۸	۵	۵

رابطه (۱): فرمول بی‌مقیاس سازی

$$n_{ij} = \frac{a_{ij}}{\sqrt{\sum_{i=1}^m a_{ij}^2}}$$

جدول ۲- بی‌مقیاس سازی با استفاده از نورم

متغیرها محدوده	x_1	x_2	x_3	x_4
A_1	.۴۴۹	.۲۴۵۴	.۴۹۸۵	.۴۱۳۲
A_2	.۱۲۸۳	.۱۴۷۳	.۲۲۱۵	.۱۷۷۱
A_3	.۰۶۴۱	.۴۴۱۸	.۲۲۱۵	.۲۹۵
A_4	.۳۲۰۷	.۳۹۲۷	.۳۸۷۷	.۵۳۱۳
A_5	.۱۹۲۴	.۲۴۵۴	.۲۷۶۹	.۱۷۷۱
A_6	.۳۲۰۷	.۳۴۳۶	.۴۹۸۵	.۴۷۲۲
A_7	.۴۴۹	.۴۴۱۸	.۱۶۶	.۲۹۵
A_8	.۵۷۷۳	.۴۴۱۸	.۳۸۷۷	.۲۹۵

۲- به دست آوردن ماتریس بی‌مقیاس موزون

قطری وزن‌ها ($W_{n \times n}$) ضرب می‌کنیم، یعنی:

$$V = N \times W_{n \times n}$$

(V)، ماتریس بی‌مقیاس شده (N) در ماتریس

جدول ۳- ماتریس بی‌مقیاس موزون (V)

متغیرها محدوده	x_1	x_2	x_3	x_4
A_1	.۲۰	.۰۳۸۷	.۰۹۶۶	.۰۸۲۶
A_2	.۰۵۷۵	.۰۲۳۲	.۰۴۲۹	.۰۳۵۴
A_3	.۰۲۸۷	.۰۶۹۶	.۰۴۲۹	.۰۵۹
A_4	.۱۴۳۸	.۰۶	.۰۷۵	.۱۰۶۳
A_5	.۰۸۶۳	.۰۳۸۷	.۰۵۳۷	.۰۳۵۴
A_6	.۱۴۳۸	.۰۵۴	.۰۹۶۶	.۰۹۴۴
A_7	.۲۰	.۰۶۹۶	.۰۳۲	.۰۵۹
A_8	.۲۵۸۹	.۰۶۹۶	.۰۷۵	.۰۵۹

۳- تعیین راه‌حل ایده آل مثبت و راه‌حل ایده‌آل

$$A^+ = [\max v_{11}, \min v_{21}, \min v_{31}, \min v_{41}]$$

$$= [0.2589, 0.1473, 0.122, 0.1771]$$

منفی به صورت ذیل:

۴- به دست آوردن میزان فاصله‌ی هر گزینه تا

{بردار بهترین مقادیر هر شاخص ماتریس V} = راه‌حل

ایده‌آل مثبت و منفی: از رابطه‌های زیر می‌توان

ایده‌آل مثبت:

این فواصل را به دست آورد:

$$A^+ = [\min v_{11}, \max v_{21}, \max v_{31}, \max v_{41}]$$

فاصله از ایده‌آل مثبت:

$$= [0.2589, 0.1473, 0.122, 0.1771]$$

$$\sqrt{\sum_{j=1}^m (v_{ij} - v_j^+)^2}$$

{بردار بدترین مقادیر هر شاخص ماتریس V} = راه-

حل ایده‌آل منفی:

$$C_1 = \frac{d_1^-}{d_1^- - d_1^+}$$

$$C_1 = .52 \quad C_2 = .12 \quad C_3 = .18 \quad C_4 = .55 \quad C_5 = .25 \quad C_6 = .55 \quad C_7 = .51 \quad C_8 = .82$$

۶- رتبه‌بندی بر حسب ترتیب انحرافات به دست آمده به صورت زیر است:

$$A_4 \rightarrow A_1 \rightarrow A_7 \rightarrow A_5 \rightarrow A_3 \rightarrow A_2 \rightarrow A_8 \rightarrow A_6$$

$$d_1^+ = .134, \quad d_2^+ = .225, \quad d_3^+ = .241, \quad d_4^+ = .11, \quad d_5^+ = .117, \quad d_6^+ = .172, \quad d_7^+ = .520, \quad d_8^+ = .194, \quad d_9^+ = .148, \quad d_{10}^+ = .031, \quad d_{11}^+ = .053, \quad d_{12}^+ = .148, \quad d_{13}^+ = .239, \quad d_{14}^+ = .063, \quad d_{15}^+ = .015, \quad d_{16}^+ = .179, \quad d_{17}^+ = .239$$

فاصله از ایده‌آل منفی d_1^- $\sqrt{\sum_{j=1}^m (v_{ij} - v_j^-)^2}$

۵- محاسبه نزدیکی هر گزینه به راه‌حل ایده‌آل:

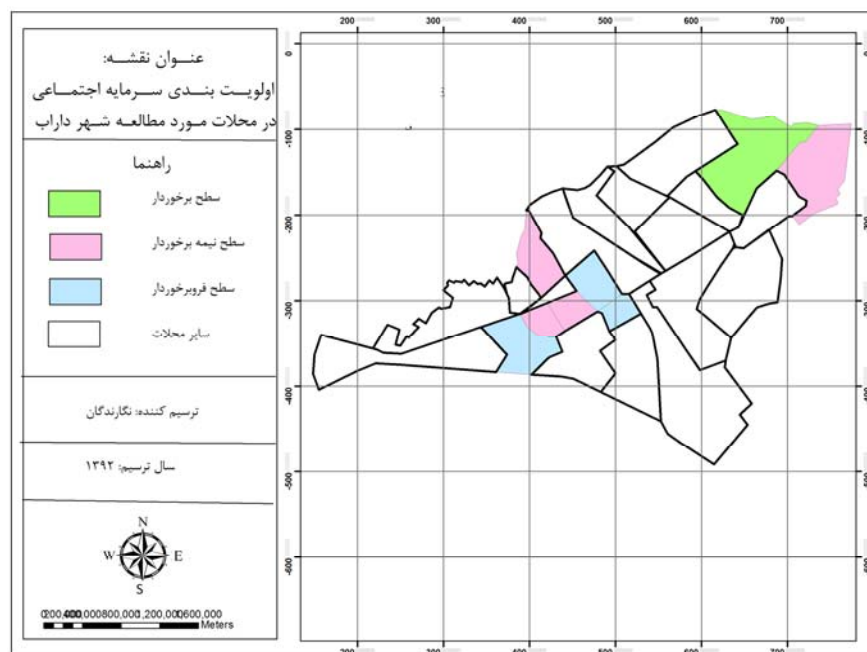
جدول ۴- رتبه‌بندی سطوح برخورداری در محلات مورد مطالعه شهر داراب

ردیف	نام محله	ضریب اولویت	میانگین ضریب اولویت	میزان برخورداری
۱	محله شهرک الزهرا	.۸۲	.۸۲	برخوردار
۲	محله بازار	.۵۵	.۵۳	نیمه برخوردار
۳	محله باغ بنفش	.۵۵		
۴	تنگ کتویه	.۵۲		
۵	محله لردویه	.۵۱		
۶	محله قلعه پایین	.۲۵	.۱۸	فروبرخوردار
۷	ریگ آباد	.۱۸		
۸	تاج آباد	.۱۲		

"محله" در متون اسلامی در غالب روابط همسایگی و حقوق مربوط به آن مطرح می‌شود که بخش قابل توجهی از آنها از مقولات مربوط به سرمایه اجتماعی است که در دنیای امروز مورد تأکید قرار می‌گیرد (زاهدی اصل، ۱۳۸۳: ۲۷۸-۲۷۹). در زیر نقشه اولویت‌بندی محلات مورد مطالعه در شهر داراب بر اساس میزان سرمایه اجتماعی مشخص شده است.

۳-۲- سرمایه اجتماعی در محله

سرمایه اجتماعی را می‌توان یکی از مشخصه‌های "توسعه محلی" تلقی کرد. تحرک گروه‌ها و تشریح مساعی بین آن‌ها، تقویت و توسعه پایه‌های دموکراسی در جامعه (محله)، ایجاد اعتماد به نفس در سطوح فردی و محلی، ازدیاد رهبران بومی و محلی و بالاخره ایجاد حالتی که در آن مشکلات اجتماعی به وسیله اعضای محله حل شود. باید خاطر نشان کرد که موضوع

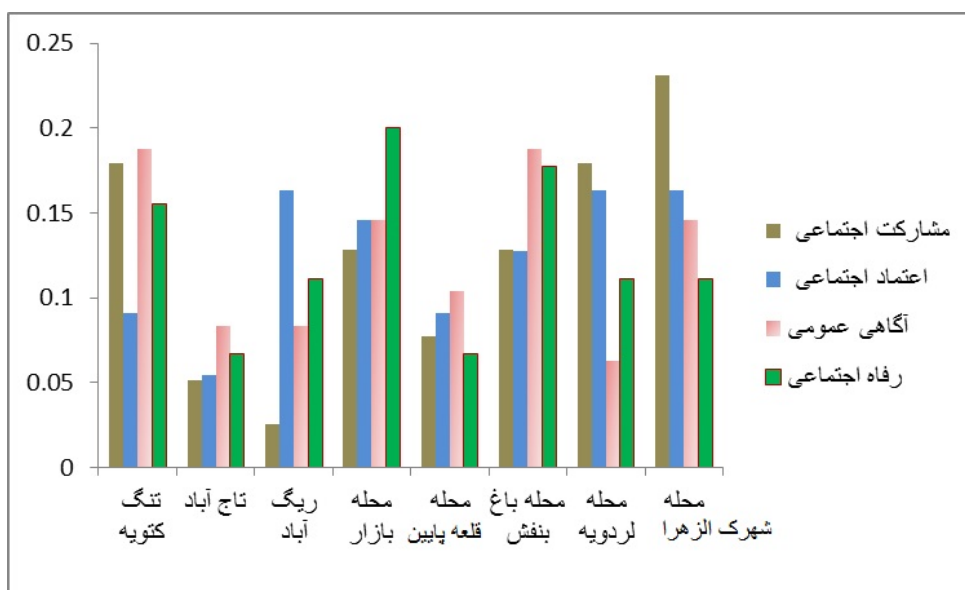
شکل ۲- نقشه محلات شهر داراب

۳-۳- بررسی میانگین شاخص‌ها در محله‌های

مورد مطالعه

با توجه به شاخص‌های سرمایه اجتماعی بیان شده در بالا به بررسی این شاخص‌ها در سطح محلات شهر داراب پرداخته شد. توجه به اطلاعات مندرج در نمودار زیر و تعیین میانگین شاخص بیشترین میزان مشارکت اجتماعی در محله شهرک الزهرا و کمترین میزان در محله ریگ آباد دارا بوده‌اند.

همین‌طور شاخص اعتماد اجتماعی در محله ریگ‌آباد، شهرک الزهرا و لردویه بیشترین میزان و کمترین آن در محله تاج آباد است. آگاهی عمومی در محلات باغ بنفش، تنگ کتویه بیشترین میزان و محله لردویه کمترین میانگین داشته‌اند و در نهایت شاخص رفاه اجتماعی بیشترین میانگین در محله بازار و کمترین آن در محله تاج آباد و قلعه پایین را به خود اختصاص داده است.

شکل ۳- میانگین شاخص‌های سرمایه‌ی اجتماعی

۴- نتیجه‌گیری

برخلاف کشورهای توسعه یافته، سرمایه انسانی و سرمایه اجتماعی در کشورهای جهان سوم هنوز مورد توجه قرار نگرفته‌اند. این امر در بسیاری از کشورها در حال توسعه از جمله در ایران مبهم باقی مانده است. از آنجا که در ایران مطالعه زیادی در این خصوص انجام نگرفته، نیاز به مطالعه در این زمینه بیشتر احساس می‌شود و امروزه در میزان توسعه یافتگی کشورها نقش مهمی برعهده دارد. مقاله حاضر به بررسی سرمایه اجتماعی در ۸ محله در شهر داراب پرداخته است. که از بین عوامل مؤثر بر شکل‌گیری سرمایه اجتماعی چهار معیار مشارکت اجتماعی، اعتماد اجتماعی، آگاهی عمومی، رفاه اجتماعی به عنوان عوامل مهم و تأثیرگذار در سطح محله انتخاب شدند و با استفاده از مدل تصمیم‌گیری تاپسیس به رتبه‌بندی سرمایه اجتماعی در محلات شهر داراب پرداخته شد. نتایج حاصل از تحلیل شاخص‌های این مدل نشان

داد که از بین محلات مورد مطالعه محله شهرک الزهرا بالاترین رتبه از میزان سرمایه اجتماعی برخوردار است و کمترین رتبه متعلق به محله تاج آباد بوده است. و در این بین محله شهرک الزهرا با ضریب اولویت $0/۸۲$ بهترین وضعیت در بین محلات مورد مطالعه داشته است و محله‌های بازار، باغ بنفش، تنگ کتویه و لردویه با میانگین ضریب اولویت $0/۵۳$ به صورت نیمه برخوردار می‌باشند و در نهایت سه محله‌ی قلعه پایین، تاج آباد و ریگ آباد با میانگین ضریب اولویت $0/۱۸$ در سطح فرو برخوردار (پایین سطح برخوردار) جای گرفته‌اند و نیاز به تقویت سرمایه اجتماعی در این محلات بیشتر است. همچنین در محیط GIS نیز سطوح سبز رنگ به عنوان محله‌ی برخوردار و سطوح صورتی رنگ نیمه برخوردار و در نهایت سطوح آبی رنگ فرو برخوردار تعیین گردید. از اینرو نتایج حاصل از مدل Topsis و نقشه اولویت‌بندی سرمایه اجتماعی یکسان بدست آمد. بدین ترتیب

اوتق، ناز محمد، غفاری، غلامرضا، (۱۳۸۴)، بررسی
بین رابطه بین سرمایه اجتماعی و کیفیت
زندگی، مجله مطالعات اجتماعی ایران، ۱۹۹-
۱۵۹

بهزاد، داود (۱۳۸۴)، سرمایه اجتماعی بستری برای
ارتقای سلامت روان، فصلنامه علمی رفاه
اجتماعی، سال دوم، شماره ۶، صص، ۵۴-۴۳.
پاتنام، رابرت، (۱۳۸۰)، دموکراسی و سنت‌های مدنی،
ترجمه محمد تقی دل فروز، انتشارات وزارت
کشور، تهران، صص ۴۳۲-۱.

ربانی خوراسگانی، علی صدیق اورعی، غلامرضا،
خنده‌ور، مهدی، (۱۳۸۹)، بررسی سرمایه
اجتماعی و عوامل مؤثر بر شکل‌گیری آن در
سطح محله، مجله علوم اجتماعی دانشکده
ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد
پاییز و زمستان ۱۳۸۸، صص ۱۴۹-۱۱۹

زاهدی اصل، محمد، (۱۳۸۳)، بازتولید سرمایه
اجتماعی در سطح محله، چکیده مقالات
همایش توسعه محله‌ای، تهران شهرداری تهران.
زنگنه، یعقوب؛ حسین‌آبادی، سعید؛ روشندل، تکتیم؛
نبی‌پور، رضا، (۱۳۹۳)، تأثیر تعلق مکانی و
سرمایه اجتماعی بر بهسازی مشارکتی محلات
قدیم، نمونه موردی محله سرده سبزواری، مجله
پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، سال ۵، شماره
۱۹، صص ۱۱۱-۱۲۸.

زیاری، کرامت‌اله؛ طاوسیان، علی؛ سلمانی، محمدعلی؛
رضایی، حجت، (۱۳۹۳)، برآورد و سطح‌بندی
توسعه محله‌ای با تأکید بر سرمایه اجتماعی
(مطالعه موردی: محلات شهر ابرکوه)، مجله

فرضیه‌ی به نظر می‌رسد توزیع فضایی سرمایه
اجتماعی در محله‌های مختلف شهر داراب به
صورت یکسان پراکنده نشده است، اثبات می‌شود.
همانطور که از نتایج بررسی میانگین شاخص‌ها در
محلات مشخص است بیشترین مشارکت اجتماعی
در محله شهرک الزهرا و کمترین میزان در محله ریگ
آباد و سایر شاخص‌ها هم در هر محله به صورت
یکسان پراکنده نشده‌اند. البته باید توجه داشت که
کنش جمعی در محلات مختلف متفاوت است.
بنابراین نیاز به تقویت مشوق‌هایی برای افزایش
سرمایه اجتماعی در محلات فرورخوردار همچون
ایجاد فضاهای عمومی و سبز، بهبود کالبد محلات و
زیبایی هر چه بیشتر آن‌ها، افزایش امنیت محله برای
ایجاد فضای صمیمی‌شان و ... که همه‌ی این‌ها تأثیر
مثبتی بر زندگی شهروندان دارند، پرداخته شود.

منابع

اردشیری، مهیار؛ حاجی‌پور، خلیل؛ حکیمی، سمیه،
(۱۳۹۲)، بررسی نقش و جایگاه ساختار کالبدی
محله‌های شهری بر شکل‌گیری سرمایه
اجتماعی، مجله پژوهش و برنامه‌ریزی شهری،
سال ۴، شماره ۱۳، صص ۳۵-۵۶.
اکبری، امین، ۱۳۸۳، نقش سرمایه اجتماعی در
مشارکت، بررسی سرمایه اجتماعی بر مشارکت
سیاسی - اجتماعی، تهران دانشکده علوم
اجتماعی، دانشگاه تهران
اکبری، غضنفر، (۱۳۸۹)، سرمایه اجتماعی و
حکمروایی شهری فصلنامه تحقیقات
جغرافیایی، شماره ۳۶: ۱۵۲-۱۳۶

- گزارش تحقیقی کمیون بهره‌وری استرالیا، (۱۳۸۷)، سرمایه اجتماعی و تأثیر آن بر سیاست‌گذاری عمومی، ترجمه مرتضی نصیری، پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم و فناوری تحقیقات، تهران، ۱۸-۱۰
- موسی خانی، غلامرضا، (۱۳۷۸)، تجزیه و تحلیل رفاه اجتماعی در ایران و اثرپذیری آن از نابرابری درآمدی، پایان نامه کارشناسی ارشد، گروه اقتصاد، دانشگاه شیراز.
- نصرت آبادی، مهدی، ۱۳۸۶، اندازه‌گیری شاخص‌های فقر و نابرابری درآمدی در استان کرمان و مقایسه آن‌ها با شاخص‌های ملی، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشکده علوم بهزیستی و توان‌بخشی تهران، ص ۴۱
- Bullen, p & onyx, J (1999), Social capital: Family support services and neighbourhood and community center in New South Wales: 21, 97.
- Glaeser, E D. Laibson, and B. Sacerdot (2000), The Economic Approach to Social Capital, NBER Working Paper No. 7728(Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research).
- Hiller, H. H. and Tara M. Franz (2004): " New ties, old ties and lost ties: The use of the internet in diaspora"., New Media & Society, Vol. 6, No. 6, pp. 731-752.
- Key, A, (2005), Societal, The social Economy and community development, Oxford university press and community. Development Journal. Advance Access Publication
- Kilby.Patrik. (2002), Social Capital and City Society. National Center For development Studies.
- Leyon, Fergus(2002) "Trust, Network and Norm's: The Creation of Social Capital in Agricultural Economies in chana", World Development, Vol 28. No 4, Pp 663-689
- Newton, K. (2004). Social trust: individual and cross-national approaches, Portugese پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، سال ۵، شماره ۱۸، صص ۵۹-۷۶.
- شجاعی باغینی، مهدی، (۱۳۸۷) مبانی مفهومی سرمایه اجتماعی، پژوهشکده ی فرهنگی و اجتماعی، تهران.
- شیرخانی، محمد علی و واسعی زاده، نسیم سادات، (۱۳۹۰)، سرمایه اجتماعی و توسعه اقتصادی بررسی مقایسه‌ای ایران و کره جنوبی، فصلنامه سیاست، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، سال ۴۱، شماره ۲، صص، ۲۳۲-۲۱۳.
- غلامپور، محمد رضا، (۱۳۸۸)، سرمایه اجتماعی، ماهنامه اجتماعی، اقتصادی، علمی، فرهنگی، شماره ۱۱۴-۱۱۳، تهران، صص، ۹۷-۹۴.
- فوکویاما، فرانسیس (۱۹۹۹)، پایان نظم، بررسی سرمایه اجتماعی و حفظ آن، ترجمه غلام عباس توسلی، جهان امروز، چاپ اول، تهران، ۱۴۰-۱.
- فیتز پتریک، تونی، (۱۳۸۱)، نظریه رفاه، ترجمه هرمز همایون‌پور، نشر گام نو، تهران.
- فیروزآبادی، سید احمد، ایمانی جاجرمی، حسین، (۱۳۸۵)، سرمایه اجتماعی و توسعه اقتصادی، اجتماعی در کلان شهر تهران؛ فصلنامه علمی - پژوهشی رفاه اجتماعی، سال ششم شماره ۲۲۳، ۱۸۸-۲۱۲.
- فیلد، جان، (۱۳۸۵)، سرمایه اجتماعی، ترجمه‌ی جلال متقی، تهران، مؤسسه‌ی عالی پژوهش تأمین اجتماعی.
- کلمن، جیمز ساموئل، (۱۳۷۷)، بنیادهای نظریه‌های اجتماعی ترجمه: منوچهر صبوری، تهران، نشر نی ص ۴۹۱

Journal of Social Sciences, Vol 3, No. 1.1-15.

Paxton, Pamela, 2002. "Social Capital and Democracy: an Interdependent Relationship". American sociological review, Vol.67 (April:254-277)

Woolcock, Michael (1998) Social capital and Economic development, Journal. Theory and societ development,

Archive of SID